

Ἐκαστον μέρος εἶχεν ἰδρύσει γραμμὰς ὁροθεσιῶν, ἃ δὲν διέβαινέ τις, εἴμῃ ἐν πλόων. Εἰ καὶ ἡ κατάστασις αὕτη τῆς ἐχθρότητος ἔπαυσε, ὑπάρχει ἀκόμη μῖσός τι, ὅπερ εὐκόλως φανεροῦται καὶ διαδίδεται διὰ συχνῶν δολοφονιῶν.

Ἐκάστη συνοικία διαιρεῖται εἰς ὁδοὺς ἢ βαῦράκια, ἔχοντα ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα σηματοφόρον ἢ βαῦρακτάρην. Ὑπολογίζεται ὁ πληθυσμὸς τοῦ Σκούταρι εἰς 38 χιλιάδας ψυχῶν. Οὐδέποτε ἐγένετο ἀπογραφή· ὁ δ' ἀριθμὸς οὗτος εἶναι ὁ μέσος τῶν ὑπολογισμῶν, οἵτινες μοι ἐδόθησαν ὑπὸ τῶν ἀξιολογωτέρων προσώπων τῆς πόλεως· ὁ ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν εἶνε 12,100, τῶν Ἑλλήνων 100, οἱ δὲ λοιποὶ μουλ-
σουμάνοι.

Ἀγορά.—Εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς μιλίου ἀπὸ τῆς πόλεως, ἐπὶ τῆς ὁχθῆς τοῦ Βοϊάνα, εὐρίσκεται ἡ ἀγορὰ περιέχουσα περίπου 1500 ἐργαστήρια. Εἰς τὸ κέντρον εἶνε ἐν Βεζε-
στένιον ἐκ λίθων, χρησιμεύον ὡς ἀποθήκη τῶν πολυτίμων ἐμπορευμάτων. Εἶνε κλειστὸν τὴν νύκτα ἡ δὲ φύλαξις τοῦ εἶνε ἐμπειστευμένη εἰς τέσσαρας Κουλούκ, πληρωνομένους ὑπὸ τῶν ἐμπόρων. Ἐν τῇ ἀγορᾷ ταύτῃ συγκεντροῦται ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς ἀνω Ἀλβανίας· ἐνταῦθα ὡσαύτως, κατὰ Κυριακὴν, γίνεται ἡ πανηγυρίς, καθ' ἣν οἱ ὁρεσβίοι καὶ οἱ ἐν ταῖς πεδιάσιν οἰκοῦντες φέρουσι τὰ προϊόντα τῶν, ἅτινα ἀνταλλάσσουν μετὰ τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτοῖς ἐμπορεύματα.

Φρούριον.—Εἰς τὴν ἀκρὰν τῶν λόφων Τεπεὶ καὶ Τοροβός, οἵτινες χωρίζουσι τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικροῦ γυμνοῦ ὄρους, ἔχοντος 150 περίπου μέτρα ὕψους, ὑψοῦται τὸ ἀρχαῖον σερβικὸν φρούριον Ῥόζαφ. Ἀσμά τι ἀλβανικὸν ἀποδίδει τὴν ἰδρυσίν του εἰς Ῥόζα τινὰ καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Ῥά, οἵτινες τῷ ἔδωσαν τὰ ὀνόματά των. Ὁ Ῥόζας, λέγει τὸ ἄσμα, ἐξέλεξε τὴν ἀκρὰν τοῦ ὄρους Τοροβός διὰ νὰ κατασκευάσῃ φρούριον, προωρισμένον εἰς τὸ νὰ προστατεύῃ τὴν Σκόδραν, τὸ ἀνθος τῆς Ἀλβανίας, καὶ τὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσόδον τῆς Λίμνης εἰς τὰ ἐχθρικά σκάφη. Ἦδη ἤγγιζεν εἰς τὸ τέρμα του, ὅτε ὁ βόρειος πύργος ἔπεσεν εἰς ἐρείπια. Τὸν κατεσκευάσαν ἐκ νέου, ἀλλ' ἐλάσστην νύκτα ἔβλεπον πίπτουσαν τὴν ἐργασίαν, ἣν εἶχον ἐργασθῇ τὴν ἡμέραν. Ἐμελλον νὰ ποστῶσιν, ὅτε γέρων τις, ὀνομαστὸς ἐπὶ σοφίᾳ, ἐκήρυξε ὅτι ἔδει γυνή τις νὰ ἐνταφιασθῇ ζῶσα ἐπὶ τῶν τειχῶν ἵνα παύσῃ τὸ τεράστιον καὶ ἵνα ἡ πόλις ἀπολαύῃ ἐν τῷ μέλλοντι αἰωνίας εὐτυχίας· ἡ Ῥά ἀδελφὴ τοῦ Ῥόζα, ἐλθοῦσα, κατὰ τὰ διάμεσα ταῦτα, ἵνα ἴδῃ τὰς ἐργασίας καὶ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐργάτας, ἡρπάγη ὑπὸ τῶν ἐργατῶν καὶ ἐνεταφιάσθῃ ζῶσα. Πρὶν ἀποθάνῃ ἡ Ῥά, ἥτις τότε ἐθήλαζε ἐζήτησε νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ δώσῃ ἀπαξ ἔτι γάλα εἰς τὸ τέκνον τῆς διὰ μέσου ὁπῆς τινος τοῦ τείχους· συνήνεσαν εἰς τοῦτο, καὶ ὡς ἐκ θαύματος τὸ γάλα δὲν ἔπαυσε νὰ ῥέῃ πλέον μέχρις ὅτου ὁ υἱὸς τῆς ἐτράφη. Τότε πηγὴ ἀκένωτος ἀνεπήδησεν ἐκ τοῦ ποδὸς τοῦ τείχους, ὅπερ ἐφύλαξε κηλίδαν, οὐ τίποτε δὲν δύναται

νᾶλλοιώσῃ τὴν λευκότητα, καὶ ὅπερ ἀκόμη δεικνύουσιν τοῖς ξένοις, τοῖς ἐπισκεπτομένοις τὸ φρούριον.

(ἀκολουθεῖ)

Α. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΙ ΦΡΟΣΥΝΗ

(Ἐπεισόδιον τῆς ἐπαναστάσεως).

Ἦταν ἡ μαύρη μέρα 5 Μαΐου 1827. Ἡ μεγαλειτέρα συφορὰ ποῦ βρῆκε τὰ παλληκάρια τῆς Ἐπαναστάσεως ἐγίνετο πῖσω ἀπὸ τὸ Κάστρο ποῦ σὰν κοκκαλισμένο ἀλλὰ ζωντανὸ φάντασμα τῆς ἀρχαίας δόξας μας ἐκύτταζε ἀκίνητο καὶ κατακίτρινο ἀπὸ ἀγωνία καὶ λύπη τὸ μεγάλο κακὸ ποῦ πλάκωνε τὰ ἄξια ἐγγόνια τῆς. Χαρὰ θεοῦ χυνότανε στὴν πλάση ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα. Λαμποκοποῦσαν τὰ γαλάζια οὐράνια, ὥσάν νὰ εἶχαν πανηγύρι γιὰ τῆς ψυχῆς τῶν παλληκαριῶν μας, καὶ ἡ γῆς κάτου ἦταν ντυμένη ὅλο καὶ παχειὰ γρασίδια κι' ἀγριολούλουδα γιὰ νὰ περιλάβῃ ἀπαλὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς τὰ ξετίμητα κορμιά τους.

Πῖσω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὸ λοιπὸν καὶ κατὰ τοὺς κάμπους τοῦ Φαληρέα ἐγίνετο μεγάλο κακὸ. Ὁ Κιουταχὴς εἶχε ζωσμένα τὸ Κάστρο, ποῦ ἦταν κλεισμένοι μέσα ὁ ἥρωας Φαββιέρος μετὰ τὰ παλληκάρια του καὶ μετὰ δύο χιλιάδες λαὸ τῆς Ἀθήνας, καὶ ὁ μεγαλειέτερος Ἑλληνικὸς στρατὸς ὅπου μαζώχτηκε στὴν Ἐπαναστάσει, κάπου δέκα χιλιάδες, ἐρχότανε ὁ μισὸς ἀπὸ τὸν Ἑλαιῶνα κι' ὁ μισὸς ἀπὸ τὸν Φαληρέα γιὰ νὰ πάρουνε τὸ Κάστρο. Ὁ Κιουταχὴς μετὰ τοὺς δικούς του, στεκότανε ἀνάμεσα στῆς κολόνες καὶ στὸ Σέγκιο (μνημεῖο τοῦ Φιλοπάπου). Ἦταν καὶ ἐκεῖνοι καμμιὰ δεκαρὶά χιλιάδες, ἀλλὰ ὅλοι μαζὶ καὶ μετὰ γερὸ ἱππικόν. Τόφερε ἡ κατάρρα καὶ πέθανε ὁ ξετίμητος Καραϊσκάκης μιὰ μέρα πρὶν τῆς μεγάλης συφορᾶς ποῦ δὲ θὰ γινότανε, ἂν ἐζοῦσε, μαλόνουνε οἱ Ἑγγλέζοι μετὰ τοὺς δικούς μας, φουριόζοι ἐκεῖνοι, δειλιασμένοι ἐταῦτοι, ἀλλὰ φρόνιμοι, καὶ τέλος πάντων ἀποφασίζουνε νὰ χτυπήσουν τὸν ἐχτρὸ λίγοι λίγοι, δηλαδὴ 4000 στρατὸς ἀντὶς νὰ προχωρήσῃ ὅλος μαζὶ ἐνωμένος, διαλύθηκε, χωρίστηκε κι' ἔτσι ἄταχτα καὶ σκορπισμένοι, δίχως ἀρχηγὸ καὶ τάξι, ἀνεβαίνουν ἀπὸ εἴκος' εἴκοσι καὶ πενήντα πενήντα καὶ ὅπου ἄρесе καθενὸς ἀρχηγοῦ ἔστηνε ταμποῦρι καὶ περίμενε τὸν ἐχτρόν. Αὐτὸ τοὺς ἔφαγε. Πρῶτοι πρῶτοι κατὰ τὸ Σέγκιο ἦτανε 350 Σουλιῶτες καὶ ταχτικοί. Εἶχανε σκάψει ταμπούρια μετὰ μυτερὰς πέτρες καὶ μετὰ μαχαίρια καὶ περιμένανε νὰ ἀντισταθοῦνε στὸ Τούρκικο ἱππικόν. Ὁ Κιουταχὴς δὲν ἄργησε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τέτοια ἀστοχασιὰ καὶ πέφτει μετὰ τὸ ἱππικόν του στὰ ψευτοτάμπουρα... Ἀστρο-

πελέκι μοναχό... Μανιασμένοι και φρενιασμένοι οι Ντελιδές του σφάζουν και ποδοπατούν αλύπητα. Από τους πρώτους 350 καμμιὰ δεκαπενταριά μονάχα τὸ βάζουν στὴ φευγάλα και γλυτόνουνε, οἱ ἄλλοι ὅλοι πίσω, ὅσοι ἐμείνανε, δὲν πολεμοῦν, μὲν τρέχουνε κατὰ τὸ γιαιλό, ὅπου ἦτανε τὰ καράβια μας, κι' ὅσοι προφτάξαν γλυτόσανε, οἱ ἄλλοι βρήκαν τὸ χάρο ἀπὸ σπαθὶ κι' ἀπὸ πνιγμό.

* *

Ἄς ἀφήσουμε τὴ μαύρη καταστροφὴ και ἄς ἔρθουμε σὲ κείνους ποὺ σώθηκαν. Ἐνας ἀπὸ δαῦτους ἦταν και ὁ παπούλης μου, παλληκάρι λεοντόκαρδο, μὰ τὴν ἡμέραν γέροντας σκύδοντας ἀπὸ καμποῦρα ἐννενηντα δοξασμένων χρονῶν. Κουρελιασμένος και ξυπόλυτος, ἐκεῖ ποὺ ἔτρεχε ἀπάντεχα στοὺς πράσινους κάμπους, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τέτοιο ἄδοξο θάνατο, και νὰ ζήσῃ γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ, στρέφοντας μιὰ πίσω τὰ μάτια του μὲ χτυποκάρδι, βλέπει ἕναν Ντελὶ νὰ τρέχῃ φρενιασμένα καταπάνω του και νὰ τόνε χτυπάῃ: «Παναγιὰ μου, συχώρεσέ με!» φωνάζει και πέφτει λαχανιασμένος και πληγωμένος στὸ πόδι ἀπὸ ἕνα βόλι. Σὲ λίγο φτάνει ὁ Ντελὶς και βλέποντάς τον νὰ τοῦ παραδίνεται ἔτσι εὐκολα, δὲν τὸν πειράζει — «Τί θὰ θῇ, σοῦ λέει μ' ἕνα κεφάλι παραπάνω; Τόνε παίρνω ζωντανὸ και κάνω τὴν τύχη μου». Τὸν πιάνει τὸ λοιπὸν ἀπὸ τὸ σῆρκο και τὸν προστάζει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ.

Οἱ κάμποι ἐκεῖνοι εἶχαν ἐρημωθῇ, ὕστερ' ἀπὸ τέτοιο θέρισμα, και τὰ κορμιὰ τὰ δυστυχισμένα και τὰ κεφάλια ποὺ κείτονταν σωροὺς σωροὺς λὲς και σκορπίζανε μαύρη σιγαλιά. Ἀπὸ κάτου κάτου μοναχὰ κατὰ τὴ θάλασσα ἐρχότανε μία βουὴ ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ ἔκανε ὁ χάρος. Ὁ Ντελὶς σέρνοντας αἰχμάλωτο τὸν παπούλη μου τὸν ἔφερε σὲ μιὰ ταβέρνα, ὅπου πέντ-ἑξὶ ἄλλοι Ντελιδές ἐμεθοκοπούσανε, ξενύχτους ἐκεῖ και τὴν ἄλλη μέρα, βράδυ βράδυ τὸν ἐπῆγε στὸ παζάρι γιὰ νὰ τὸνε πουλήσῃ. Ἐνας χοντρός μεσόκοπος γροῦσμπαςης δηλαδὴ ἐκατόνταρχος, τόνε βλέπει, ὠμορφο και ἀντρεωμένο παλληκάρι τόνε λυμπίζεται, παينهῖ τὸν Ντελὶ γιὰ τὴν ἀντρεία του, και ἀγοράζει τὸν παπούλη μου γιὰ 350 γρόσα.

Τὸ σπῆτι αὐτοῦ τοῦ γροῦσμπαςης ἦτανε μιὰ γκρεμισμένη παληοκαλύβα καὶ κατὰ τὸ συντριβάνι ποὺ λέγανε, κι' ἀπὸ κάτου εἶχε μαγεριὸ τούρκικο. Ὁ παπούλης μου, σὰν τὸν ἐπῆγ' ἐκεῖ ὁ ἀφέντης του, εἶδε ἕνα κορίτσι και ἔκλαιγε ζαρωμένο σὲ μιὰ γωνιά, ἀπὸ τὸ ξύλο ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει. Ἦτανε τόσο χλωμό, ξερό και κακόμοιρο ποὺ ὁ νέος σύντροφός της τὸ συμπόνεσε και πῆγε κοντά της. Ἀλλὰ ὁ ἀγᾶς, ἀφοῦ τοῦριξε δύο-τρὲς διπλωματίες στὴν πλάτη κι' ἄλλαις τόσαις στὸ ἄμωρο τὸ κορίτσι, τοῦ εἶπε νὰ μὴν τὴ ζυγώσῃ και νὰ μὴν τοὺς ἰδῇ καμμιὰ φορὰ νὰ μιλοῦνε μαζῇ, γιατί θὰ εἶνε ἡ τελευταία του ὥρα. Μούλωξε κι' ὁ παπούλης μου βράζοντας μέσα του και δὲν εἶπε τίποτε. Ἀλλὰ

κείνη τὴν δύστυχη σκλάβα μὲ τὰ κουρέλια της, τὰ ξέπλεχα μαῦρα μαλλιά της, τὰ γουρλωμένα και βαθουλὰ μάτια της, μὲ ὅλη τὴν κακομοιριά της και τῆς ἀγριαις ματιαῖς ποὺ τοῦριχνε, γιατί θαροῦσε πῶς τῆς ξεφύτρωσε δεύτερος σατανᾶς μπροστά της, αὐτὸς τὴν ἐλυπότανε και ἤθελε νὰ τῆς μιλήσῃ. Δὲν τοῦ φαινότανε Τούρκα, μὰ οὔτε γιὰ Ῥωμῆα τὴν ἔπιανε. Μὰ ὅ,τι και νὰ ἦτανε Τούρκα, Ἑβραία, Γύφτισα, ἐπονοῦσε γιὰ νὰ κλαίῃ μέρα νύχτα, και εἶχε κι' αὐτὸς πόνον στὴ σκλάβὰ ἔρημος και καταφρονεμένος Ἐνας μυστικός πόνος τὸ λοιπὸν τοὺς ἔνωσε, μὰ ἡ σκλάβὰ τοὺς ἐχώριζε.

Τρεῖς ἡμέραις ἐπεράσανε, ποὺ φανήκανε χρόνια στὸ βουνοθερμένο Χρῆστο. Ὅσο συλλογιζότανε πῶς τ' ἀδέρφια του πολεμοῦσαν ὄζω και χύναν τὸ αἷμά τους γιὰ τὴν πατρίδα και τὴν ἐλευθερίαν κι' αὐτὸς σκλαβωμένος μὲ τέτοιο ἀτιμὸ τρόπο ἐδούλευε τοὺς ἀπιστους, πῆγαινε νὰ φρενιάσῃ. Μιὰ νύχτα ἦρθε σὲ τέτοια ἀγωνία και ἀπελπισία ποὺ δὲν ἠμπόρεσε νὰ καθῆσῃ μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ μπουντροῦμι ποὺ τοῦ φαινότανε μαύρη κόλασι, ἐσυχάθηκε και τὴ σκλάβαν μὲ τὴν κακομοιριά της και κατέβηκε και σεργιάνανε στὴν αὐλὴ φυσομανόντας σὰν θερὸ στὴν κλούβα του. Ὁ ἀγᾶς ἦταν ὄζω και ἡ σκλάβαν μονάχη της ἀπάνου. Ἀρχίζε νὰ σουρουπώνῃ. Τοῦ εἶχαν ἀνάψει τοῦ Χρήστου. Ἦτανε τῶν ἀδυνάτων νὰ ξευχήσῃ ἄλλη μιὰ φορὰ στὸ πλάι τοῦ ἀγᾶ, νὰ τοὺς ἐσκεπάζῃ ἕνα ταβάνι και ν' ἀκούῃ τὸ βοχαλιτὸ του δίχως νὰ μπόρῃ νὰ κουνηθῇ. Ἀλλὰ πῶς νὰ σωθῇ; Μόνον μὲ πονηρία μποροῦσε νὰ γλυτώσῃ, ἄλλῳ ἦταν χαμένος. Σκέφτηκε τὸ λοιπὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ ξεμπερδέψῃ τὸν ἀγᾶ, μὰ γιὰ νὰ τὸ κάνῃ αὐτὸ ἔπρεπε κρυφὰ ἀπὸ τὴ σκλάβαν. Πρᾶμα δύσκολο. Ἡ ἔπρεπε νὰ ξεκάμῃ πρῶτα αὐτὴ, ἡ νὰ συμφωνήσουνε νὰ φύγουνε μαζῇ. Ἀλλὰ αὐτὸ τοῦ ἔφερνε ἐμπόδιο. Ποῦ ἤξερε τί πρᾶμα ἦταν αὐτὴ γιὰ νὰ τῆς κάνῃ τέτοια ὀμιλία; Ἄν τὸν ἐπρόδονε; Αὐτὴ δὲν εἶχε ἄλλα νὰ τὸν ἰδῇ νὰ τοῦ μιλήσῃ. Γιὰ νὰ ἦνε λοιπὸν στὰ σίγουρα ἀποφασίζει νὰ ξεπαστρέψῃ πρῶτ' αὐτὴ, νὰ τήνε ρίξῃ στὸ κατῶγι ποὺ κατεβαίνανε μὲ καταρράχτη, κι' ὕστερα σὰν ἔρθῃ ὁ ἀγᾶς κατὰ τὰ μεσάνυχτα τάβλα στὸ μεθύσι, νὰ τὸν καλῇ σπερίσῃ και δαύτονε μὲ τὸ μαχαίρι στὸ λαιμὸ και νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια.

Μ' αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν, ἀναμμένος και μὲ καρδιόχτυπο, και κρατῶντας τὸ χέρι στὸ ζωνάρι του, ποὺ εἶχ' ἕνα μικρὸ Κρητικὸ μαχαίρι γιὰ τὸ ψωμί, ἀνεβαίνει σιγᾶ σιγᾶ ξυπόλητος, κλείνει τὴν πόρτα και στέκετ' ἀπὸ πίσω και ἀφιγκράζεται, μὲς στὸ σκοτάδι. Τσιμουδιά δὲν ἀκούγεται. Προχωρεῖ περὶ μέσα και βλέπει λίγο φῶς νὰ βγαίνει τρεμουλιαστὸ ἀπὸ τὴ χαραμάδα μιᾶς πόρτας μισοκλεισμένης κι' ἀκούει κι' ἕνα στεναγμὸ σιγανό. Πατώντας μὲ τὰ νύχια και κρατῶντας τὴν ἀναπνοή του και τὸ μαχαίρι ἀπὸ πίσω του, πάει και στέκεται στὸ κατῶφλι.... Ἡ καρδιά του πάει νὰ

τοῦ φύγῃ!... τί νὰ ἰδῇ!... Ἡ ξερόχλωμη καὶ σιχασιὰνα σκλάβα ποῦ πήγαινε νὰ σκοτόσῃ, ἦτανε γονατισμένη σὲ μὴν γωνιά ἀπὸ κάτου ἀπὸ μιὰ σκάλα κι' ἔκανε γλίγωρα γλίγωρα καὶ δειλιασμένα τὸ σταυρὸ τῆς κι' ἐφιλοῦσε ἕνα μικρὸ κονισματάκι μουρμουρίζοντας:—«Χριστέ μου! Παναγιά μου!...» καὶ τὸ δάκρυ ἔτρεχε ποτάμι ἀπὸ τὰ μάτια τῆς. Ὁ Χρῆστος πετάει τὸ μαχαίρι καὶ ἀνοίγοντας μὲ ὀρμὴ τὴν πόρτα, τρέχει καί:

— Μωρή, χριστιανὴ εἶσαι; τῆς φωνάζει.

Ἐκείνη ἀπὸ τὸ ξαφνικὸ τῆς μπήγει μιὰ φωνὴ καὶ κάθεται στὰ πόδια τῆς βλέποντάς τον μὲ γουρλωμένα μάτια δίχως νὰ μπορῇ νὰ βγάινῃ μιλά.

— Μωρή, χριστιανὴ εἶσαι, μίλα! εἰς' ἀδελφὴ μου; ξαναλέει μὲ ἀγωνία ὁ Χρῆστος καὶ κάθεται κοντά τῆς.

— Ναί, μουρμουρίζει ἐκείνη, ἀρχίζοντας νὰ συνεφέρνεται καὶ τὰ μάτια τῆς ἀστράψανε. Ἐσὺ δὲν εἶσαι Τούρκος.

— Ἐγὼ Τούρκος; δὲ βλέπεις ποῦ σοῦ μιλάω; Πῶς ἐβρέθηκες ἐδῶ κακόμοιρο; ἔχεις μίαν, ἀδέρφια; Πῶς σὲ λένε.

— Φρόσω!... Ἀχ! Βαγγελίστρα μου, πές μου, καλό-τυχε, ἀλήθεια σέστειλε ἡ χάρι τῆς, γιὰ μὲ γελάς;...

— Μωρὴ πές μου ποῦ εἶνε ἡ μάνα σου, κι' αὐριο αὐτὴν τὴν ὦρα θάσαι στὰ χέρια τῆς. Δὲ θέλεις νὰ γλυτώσῃς; θὰ φύγουμε μαζῇ.

Ἡ ἀμοιρὴ Φροσύνη ἐσάστισε. Σταυροκοπιότανε, ἔκλαιγε, γελοῦσε, ἔπιανε τὰ χέρια τοῦ σωτήρα τῆς. Ὑστερα τοῦ εἶπε πῶς ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ ἀγᾶ ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλον, πῶς ἐπιάστηκε σκλάβα μιὰ νύχτα ποῦφερνε νερὸ στὸ σπῆτι τῆς, στὴ Κούλουρη, ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τὴ φαμελιά τῆς τί τραβοῦσε ἀπὸ τὸ ἀγᾶ καὶ χίλια δυὸ μὲ τὴ κλάματα μαρτύρια ὅπου ἐρράγι' ἡ καρδιά τοῦ Χρήστου.

— Ἐννοια σου κι' ἐγὼ θὰ σὲ γλυτώσω. Κάνε μοναχὰ δύο σταυροὺς στὴ χάρι τῆς καὶ νὰ μὲ βοηθήσῃς νὰ ξεκά-νουμε τὸν ἀγᾶ καὶ νὰ φύγουμε.

— Ἐχει παράδες ὁ ἀγᾶς;

— Ἐχει ἕνα σακουλάκι φλωριά ποῦ τὸ σηκώνει πάντα ἀπάνω του.

— Καλὰ, τὸ λοιπὸν ἀνοίξε τὰ μάτια σου, ἂν θέλῃς νὰ ἰδῇς τὴ μάνα σου καὶ τὴν ἐλευτεριά σου. Σὰν ἔρθῃ ὁ ἀγᾶς ὕστερα καὶ πέσῃ νὰ ψοφολογήσῃ νὰ τὸν περιποιηθῇς νὰ κοιμηθῇ καλὰ, νὰ τοῦ δώσῃς τὸ ναργελέ του καὶ νὰ μὴν ἀντισταθῇς νὰ πέσῃς κοντά του σὰν σὲ καλέσῃ. Ἄν κο-τήξῃ νὰ σ' ἀγγίσῃ ἐγὼ εἶμ' ἐδῶ. Νὰ σβύσῃς τὸ λυχνάρι καὶ νὰ κάνῃς πῶς ἐκοιμήθηκες. Ἐτσι θὰ κάνω κι' ἐγὼ. Σὰν τὸν πάρῃ βαρεὶά ὁ ὕπνος, ἐγὼ θὰ κατέβω στὸ μαγε-ριό, θὰ πάρω μιὰ μαχαίρα κρυφά, ἐσὺ θὰ μοῦ κάνῃς σινιά-λο μὲ τὸ λυχνάρι ἀπὸ τὸ παραθύρο. Θ' ἀνέβω, θὰ τὸν ἐ-σκοτώσουμε καὶ θὰ φύγουμε παίρνοντας τὸ σακουλὶ μὲ τὰ φλωριά. Μὰ κύττα καλὰ, κακομοίρα, γιατί χαθήκαμε.

Αὐτὰ τῆς εἶπε ὁ Χρῆστος. Ἡ Φροσύνη δὲν τὸν ἔβλεπε, οὐδὲ τὸν ἀκούγε καλὰ καλὰ, μὲν κρατῶντας μὲ τὰ δυὸ χέρια τὸ μοῦτρό τῆς ἔκλαιγε ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴ παραχῇ κι' ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς: «Μανοῦλά μου, ἀδέρφια μου, πάλι θὰ σὰς ξαναδῶ!» ἐμουρμούριζε ἀνάμεσα στὰ δάκρυά τῆς. Ὁ Χρῆστος, τρέμοντας ἀπὸ φόβο καὶ χαρὰ μαζῇ ἀνέλπι-στη, κατέβηκε πάλι γιὰ νὰ μὴν τοὺς πιάσουν νὰ μιλάνε μαζῇ. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα φτάνει ὁ ἀγᾶς τρεκλίζοντας ἀπὸ τὸ με-θύσι, ἀνεβαίνει καὶ πέφτει σὰ βόιδι στὰ ρούχα ποῦ τοῦ εἶχε στρώσει ἡ Φροσύνη διατάζοντάς τὴν νὰ ῥθῇ καὶ πέσῃ στὸ πλαῖ του. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ν' ἀποσώσῃ τὸ λόγο του τὸν πιάνει ἕνα ροχαλητὸ καὶ βυθίζεται σὲ ὕπνο βαρὺ. Ὁ Χρῆ-στος κατέβηκε καθὼς ἐσύμφωνήσανε, παίρνει κρυφὰ ἀπὸ τὸ μαγεριό μιὰ κάμα τούρκικη, τὴνε κρύβῃ σ' ἕνα μαῦρο κουρέλι ποῦ τοῦμενε ἀπὸ τὴν φουστάνελλα του κι' ἀνε-βαίνει. Ἡ Φρόσω κρατῶντας τὸ λυχνάρι τοῦ ἀνοίγει σιγᾶ σιγᾶ τὴν πόρτα καὶ μπρὸς ἐκεῖνος πίσω αὐτὴ τρέμοντας σι-μῶνουνε τὸν ἀγᾶ ποῦ ροχάλιζε βαρεῖα. Ἡ Φρόσω ἀφίνει τὸ λυχνάρι καὶ στέκεται μακριὰ δαγκάνοντας τὰ δύο χέρια τῆς καὶ μὲ μάτια γουρλωμένα. Ὁ Χρῆστος πλησιάζει τὸν ἀγᾶ ψαχουλεύει μὲ τὸ ἕνα χέρι τοῦ ἀδερῆ τὴν καρδιά του, καὶ καθὼς τὴν ἀκούει νὰ χτυπᾶ πιάνει τὴν κάμα μὲ τὰ δύο χέρια του καὶ τὴνε μπήγει ὡς τὸ μανίκι στὰ στήθια τοῦ ἀγᾶ. Σπαραξεί ἐκεῖνος σὰν ψάρι καὶ παύει τὸ ἥσυχο ροχαλητό. Ἡ Φροσύνη μπήγει μιὰ φωνή. Ὁ Χρῆστος τὴν ἀγριοκυττάζει δίχως μιὰ λέξη καὶ πιάνει τὰ δύο πόδια τοῦ ἀγᾶ νὰ μὴ χτυποῦνε. Σὲ δύο λεπτὰ τῆς ὥρας, τελειώσαν ὅλα. Ὁ ἀγᾶς κείτονταν ξερὸς βγάζοντας αἷμα ποτάμι ἀπὸ τὸ στόμα κι' ἀπὸ τὰ βουθούνια.

— Ζύγωσε, σκύλλα, νὰ βροῦμε τὸ σακουλὶ, λέει ὁ Χρῆ-στος μὲ σιγανὴ καὶ τρεμουλιαστὴ φωνή. Σιμῶνει τότε ἡ Φροσύνη, ψαχουλεύουνε στὸν κόρφο τοῦ πεθαμένου, καὶ βρίσκουνε τὸ σακουλὶ μὲ τὰ φλωριά. Ὁ Χρῆστος τὸ χώνει μὲ βία στόνε δικό του, φυσάει μιὰ τὸ λυχνάρι καί:—Δρόμο τώρα καὶ τσιμουδιά! λέει, στὰ σκοτεινὰ πιάνοντας τὸ χέ-ρι τῆς Φρόσως καὶ ξεκινᾶνε.

* *

Ἦτανε μεσάνυχτα περασμένα. Λαμποκοποῦσε τὸ Φεγ-γάρι ὅζω καὶ ἦταν ἥσυχη καὶ γλυκεῖα ἡ νύχτα. Τὰ δύο ἐλεύθερα πουλιά, περπατώντας πλαῖ πλαῖ, βουβὰ καὶ κα-τατρομαγμένα, πήραν τὸ δρόμο κατὰ τὰ Πατήσια καὶ κεῖ κατὰ τὸ ρέμμα τοῦ Κηφισοῦ γυρίσαν καὶ μπήκανε στὸν ἐλαι-ῶνα. Σκιά δὲν τοὺς ἐκατάλαβε στὸ δρόμο. Σὰν ἐχωθήκανε περὶ στὸ λόγγο:—Γλυτώσαμε, Φροσύνη, δόξα νᾶχῃ ὁ Θεός!—κάνει ἀναστενάζοντας βαθεῖα ὁ Χρῆστος, ὡς ἀν-νᾶβγαλε ἀπὸ μέσα του ὅλη τὴ σκλαβιά καὶ νὰ ρούφηξῃ ὅλη τὴν λευτεριά. Ἡ δόλια ἡ Φροσύνη δὲν ἤξερε πῶς νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς στὸ σωτήρα τῆς, ἔκλαιγε, γελοῦσε, τοῦσφιγγε τὸ χέρι: «Μ' ἔσωσες, μ' ἔσωσες, ὁ Θεὸς νὰ σοῦ

τὸ πληρώσει τοῦλεγε μὲ τρεμουλιαστὴ φωνή, κι' ἔκανε τὸ σταυρό της, καὶ κάθε λίγο, στὸ κάθε κλονοφλίφλισμα, στὸ κάθε νερομουρμούρισμα κανενοῦ αὐλακιοῦ, γύριζε τρομασμένη μὲ τὸ δάχτυλο στὸ στόμα νὰ ἰδῇ μὴν τοὺς ἐκυνηγούσαν.

Ἔτσι, φτάσανε στὴ μέση τοῦ ἐλαιῶνα, κι' ἐπειδὴ ἦταν κατακομμένοι ἀπὸ τὸ δρόμο, κι' ἀπὸ τὴν τρομάρα κατεβήκανε στὸ πλαῖ μιᾶς ῥεμματιάς καὶ ξαπλωθήκανε σὲ κάτι θυμάρια καὶ ἀγριοδότανα. Μὰ τί βαμπάκια καὶ τί πούπουλα ἦταν ἐκεῖνα τὰ ξερόχορτα! Τί γλύκα καὶ τί λίγωμα ἦταν ἐκεῖν' ἡ δροσόβολη καὶ μυρομένη νυχτιὰ μὲ τὸ φεγγάρι της, σὲ μιὰ σιγαλιὰ ἡσυχῇ ποῦ ἀντίκοβε μονάχα ἓνα σιγαλὸ νερομουρμούρισμα ἀπὸ κάτου ἀπὸ τῆς ἐλθαῖς. Λὲς καὶ ἡ νεράϊδες τοῦ ποταμιοῦ καὶ τοῦ λόγγου περικυκλώσανε τὰ δύο κακόμοιρα παιδιὰ, καὶ τὰ νανουρίζανε μὲ ὅλα τὰ χάδια τους. Ἕνας ὕπνος γλυκύτατος τοὺς ἐπιάνει κι' ἀποκοιμούνται 'κεῖ δά....

Σὰν ἐξυπνήσανε, ὁ ἥλιος ἦταν δύο σπιθαμαῖς ψηλὰ ἀπὸ τὸν Τρελλό. — Πῶ! πῶ! συφορά μας! φωνάζει ὁ Χρῆστος, μωρὴ Φροσύνη, τί κάνουμε! Καὶ ξεπετιοῦνται μὲ μιᾶς καὶ πέρνουνε τὸ δρόμο τους κατὰ τὸν Περαιᾶ, πηλαλῶντας σὰν γίδια μὲς τὸν λόγγο. Σὲ δυὸ ὥραις φτάνουνε στὸν Περαιᾶ καὶ λαχανιασμένοι καὶ βουτηγμένοι στὸν ἰδρωτὰ ἀνεβαίνουνε σ' ἓνα βουνάκι, ἐκεῖ στὰ κανόνια, καὶ βλέπουνε μιὰ βάρκα ποῦ ἀρμένιζε στὸ πέλαγο κατὰ τὴν Κούλουρη. Ὁ Χρῆστος κατὰλαβε πῶς ἦταν Ἀουστριακὰ ἀπὸ 'κειναις ποῦ γλυτώνανε τοὺς σκλάβους καὶ τοὺς κυνηγημένους, φωνάζει μὲ ὅλα τὰ δυνατὰ του, ἀλλὰ καμμιὰ ἀπάντησι ἀπὸ τὴ βάρκα. Παίρνει τὸ λοιπὸν ἓνα ξερὸ κλωνάρι δένει στὴν ἄκρη του τὸ κόκκινο μαντιλὶ του καὶ τὸ κουνάει ψηλὰ στὸν ἀγέρα. Σὲ λίγο καταλάβανε ἀπὸ τὴ βάρκα, καὶ γλίγωρα γλίγωρα ζυγώνουνε στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ περιλαβαίνουνε τοὺς λευτερωμένους.

Σὰν ἐκαθήσανε ἀφοβα πειὰ στὴ βάρκα κάνανε τὸ σταυρό τους κι' ἀναστενάξανε πάλι γιὰ τὸ γλυτωμό τους. Ὁ Χρῆστος χώνει τότες τὸ χέρι του στὸν κόρφο γιὰ νὰ δώσῃ ἀπὸ ἓνα φλωρίστους βαρκάρηδες, ψάχνει νὰ βρῇ τὸ σακοῦλι, ἀπὸ, δῶ, ἀπὸ κεῖ.. οὐδὲ φλωρί οὐδὲ παρᾶς! Τότε θυμήθηκε πῶς ἐπλήρωσε ἀκριβὰ στῆς νεράϊδες ἐκεῖνο τὸν ὕπνο τὸν καταραμένο. Τὸ σακοῦλι τοῦ εἶχε πέσει ἀπὸ τὸν κόρφο τοῦ δίχως νὰ πάρῃ εἰδησι. Ἡ Φροσύνη ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ κακόμοιρο ἀπὸ τὸ σικλῆντι της γι' αὐτὴν τὴν ἀτυχία, μὰ ὁ Χρῆστος τὴν ἐπαρηγόρησε. Νὰ μὴν τὰ πολυλογούμε, φτάνουνε τέλος πάντων στὴν Κούλουρη. Ἡ καρδιὰ τῆς Φροσύνης πᾶει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ χαρὰ της. Βγαίνει μὲ τὸ Χρῆστο ἀπ' τὴ βάρκα καὶ τρέχουνε στὴν καλύβα της. Καθένας σας ἄς φανταστῇ τὸ τί ἔγινε σὰν εἶδε ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα, σὰν ἐμάθανε ὁ πατέρας καὶ τ' ἀδέρφια της τὰ μικρούτσικα πῶς βρέθηκε ζωντανὴ καὶ γερὴ ἡ ἀγαπημένη

κόρη καὶ ἀδερφή τους, τὰ κλάματα, τῆς φωναῖς, τὰ φιλιὰ, τὴν εὐγνωμοσύνη στὸ Χρῆστο ποῦ τοὺς τὴν ἔσωσε καὶ ὅλα αὐτὰ.

Ὁ Χρῆστος, ὁποῦ σκυμμένος καὶ μὲ τρεμουλιαστὴ φωνὴ μοῦ τᾶλεγε αὐτὰ τῆς προάλλες, ἔμεινε δύο μέραις στὴν Κούλουρη, καὶ ὕστερα οἱ ἀρχηγοὶ Βάσσοι, Μαμούρης Κριεζώτης καὶ ἄλλοι, ποῦ εἶχανε καταφύγει ἐκεῖ ἀπὸ τὴ μεγάλη καταστροφὴ τοῦ Φαληρέα, τοῦ δώσανε ὅλοι ἀπὸ ἓνα γρόσι καὶ τὸν ἔστειλανε στ' Ἀνάπλι, στοὺς ἐδικούς του, καὶ κεῖ βρῆκε τοὺς γέρους γονειούς του ὕστερ' ἀπὸ τέσσερα χρόνια ποῦ εἶχανε νὰ τὸν ἰδοῦνε καὶ τὸν θαρροῦσαν πεθαμένο καὶ τὸν ἐμνημονεύανε στὴν ἐκκλησιά, κι' ἡ γρηᾶ μητέρα του ἀπὸ τὴ σαστιμάρα τῆς χαρᾶς της ἀδειασε τὸ σταμνὶ μὲ τὸ κρασί στὸ ἀρνὶ ποῦ ἔβραζε θέλοντας νὰ χύσῃ νερό.

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Ι. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

ΕΙΣ ΓΕΡΩΝ

(Συνέχεια καὶ τέλος).

Κατ' ἀρχὰς καὶ αἱ ἀνοίξεις αὐταὶ τὸν ἐτάρασσόν πως· ἡ κατάστασις τοῦ αὐτοῦ ἦτο μελαγχολία τις ἀόριστος, καὶ θλίψις προερχομένη ἐκ τῆς ἀπωλείας τῆς μνήμης του. Αἱ πρῶται θαλπεραί τοῦ Μαΐου ἡμέραι ἐπανεφέρον εἰς τὴν ἀσθενῆ μνήμην του τὴν ἀπωτάτην Ἀσίαν, τὴν χώραν ἐν ᾗ ἐπὶ τοσοῦτον ἔζησεν καὶ ἠγάπησε τὰς γυναῖκας. Καὶ κατὰ τὰς σεληνοφειγείς ἐκείνας νύκτας, ἐν ᾗ τὰ πτηνὰ ἦδον, γυναῖκες κιτρινόχροοι ἤρχοντο πρὸς ἐπίσκεψίν του· ἐβάδιζον πρὸς αὐτὰς περιβεβλημέναι στενὰ φορέματα. κινούμεναι ἐν ῥυθμῷ, ὥσει εὐρίσκοντο εἰς τὰς πατρίδας των, μορφαζοῦσαι καὶ μειδιῶσαι ὡς γαλαὶ καὶ κρατούσαι τὰ ἰδιότροπα ἀλεξήλια των. Ἦσαν ἐμφάνειαι γυναικῶν, ἃς βεβαίως κᾶπου ἔγνώρισε· τὸ ἐνθυμεῖτο· ἀλλὰ τί ἐζήτουν νῦν παρ' αὐτοῦ. Ἐξηφανίζοντο καὶ ἐκεῖνος οὔτε κᾶν μετεκινεῖτο τῆς θέσεώς του ὅπως τὰς ἀκολουθήσῃ.

Ἐν τούτοις ἐσπέραν τινα, περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, ἐγερθεὶς ἐνεδύθη ἐν σπουδῇ καὶ ἐξῆλθεν κατευθυνθεὶς πρὸς τὴν Βρέστην. Ἐβάδιζε ταχέως κλίνων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἔδαφος, ὥσει μετέβαινε εἰς ἀπρεπῆ ἐπίσκεψιν. Καὶ ἐκεῖ, πρὸς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ Σαίντ-Γ'β, συνήντησεν ὥραιας γυναῖκας, αἵτινες δὲν ἦσαν κίτριναί, δὲν ἔφερον ἀλεξήλια οὔτε παραδόξους ἐνδυμασίας, ἀλλ' ὠμίλουν ἀναιδῶς περὶ πραγμάτων ἀπρεπῶν. Τότε ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἐξηντλημένος καὶ αἰσχυρόναιος ἑαυτόν, καὶ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἐκείνης διετήρησεν ἐς αἰετὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἀξιοπρίπειαν τοῦ γήρατός του.